

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Донбаський державний педагогічний університет (Україна)

Маріупольський державний університет (Україна)

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (Україна)

Зеленогурський університет (Польща)

Дилема війни/миру в постгуманному світі

Збірник наукових праць

(за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару
із міжнародною участю, 28-29 квітня 2017 року, м. Житомир)

Житомир - 2017

Редакційна колегія

Поліщук О. П. — голова редколегії, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Троха Богдан**, доктор габілітований, професор ZU (м. Зелена Гура), **Журба М. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Рубіжне), **Козловець М. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Сабадаш Ю. С.**, доктор культурології, професор (м. Маріуполь), **Сейко Н. А.**, доктор педагогічних наук, професор (м. Житомир), **Слющинський Б. В.**, доктор соціологічних наук, професор, член-кореспондент Української академії політичних наук, академік Академії наук Вищої школи України (м. Маріуполь), **Федь В. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Слов'янськ)

Рецензенти:

Герасимчук А. А., доктор філософських наук, професор

Ковтун Ю. В., кандидат філософських наук, доцент

Мельничук В. В., кандидат філософських наук, доцент

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 15 від 23 червня 2017 року)

Д 27 **Дилема війни/миру в постгуманному світі** : зб. наук. пр. (за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару із міжнародною участю, 28-29 квітня 2017 року, м. Житомир) / За ред. О. П. Поліщук, Б. Троха, М. А. Журби та ін.— Житомир, 2017. — 72 с.

У збірнику вміщено наукові праці за матеріалами доповідей і тез викладачів, докторантів, аспірантів на міжрегіональному науково-практичному семінарі із міжнародною участю «Дилема війни/миру в постгуманному світі» (28-29 квітня 2017 року, м. Житомир), присвячених актуальним проблемам філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних наук, які пов'язані із розвитком соціуму в умовах постгуманізму, трансгуманізму й викликів сьогодення.

Збірник буде корисним студентам, аспірантам, докторантам, викладачам вищих навчальних закладів та всім, хто цікавиться проблемами постгуманізму, трансгуманізму, біоетики.

Олена Поліщук

(м. Житомир)

orcid.org/0000-0002-1095-8031

ДИЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ/ІНТОЛЕРАНТНОСТІ В ПОСТГУМАННОМУ СВІТІ

Виживання людства постало нагальною проблемою не у прогнозах футурологів чи письменників фантастів, не у видіннях візіонерів на кшталт Мішеля Нострадамуса або Даніїла Андрєєва, інших признаних провидців чи мало знаних пророків, котрими проявлявся інтерес до людини й людства. Виживання людства – це реалії сьогодення на тлі низки викликів, із якими цивілізація зіштовхнулася у XXI столітті. Сьогодення постає, відтак, явищем, інтригуючим майбутніми подіями не тільки у довгостроковій перспективі або ж середньостроковій, але й короткостроковій перспективі. Маємо ситуацію невизначеності, що спонукає не лише розгубленість соціуму, але й активізацію розробки моделей розвитку на багатоальтернативній основі. Перенаселення у масштабах популяції на тлі наближення до вичерпання багатьох природних ресурсів, зокрема вуглеводнів, чи їх браку – наприклад питної води; нерівномірний доступ до матеріальних благ не лише у межах конкретних країн, але й на рівні різних регіонів; стрімке помолодіння одних регіонів (наприклад, Бразилії або країни Близького Сходу) та тотальне старіння інших (США чи ж країни Західної Європи), що стимулює не тільки міграційні процеси й соціальну напругу, але й створює передумови майбутніх військових конфліктів; роботизація виробництва і, як наслідок, безробіття значної кількості працездатного населення; міжетнічні конфлікти на тлі боротьби за ресурси чи соціальні преференції – це далеко не повний перелік наявних ризиків й викликів, які стимулюють зростання соціальної напруженості, чисельності конфліктів й непорозуміння як в індивідуальній площині – міжособистісному спілкуванні, так в групових виявах – міждержавних зносинах, міжнаціональних взаємодіях, міжкультурних протиріч на рівні культурних регіонів у прагненні до домінування тощо.

Людство й соціум стрімко наближаються до «точки неповернення», якщо не буде в найближчій перспективі розроблена нова стратегія соціальних стандартів і поведінки. Новітні виклики – особливого плану, адже торкаються не тільки організації способу життя окремої соціальної групи чи навіть країни, регіону. Вони мають загальнолюдське значення і торкаються кожного представника сучасного соціуму, не залежно від віку, статі, раси, релігійного сповідання, національної ідентичності, політичних уподобань, місця у

соціальної структурі конкретної спільноти і т.п. Незабезпечення на мінімально допустимому рівні вітальних потреб кожного члена сучасного соціуму – передумова ліквідації самого виду *Homo sapiens*. Оскільки вичерпання природних ресурсів для забезпечення вітальних людських проблем неминуче призведе до нового типу конфлікту й форм його виявлення. Отже, новітні виклики мають не лише цивілізаційний характер, але торкаються дилеми «існування/не існування» людини як такої, представника фауни нашої планети.

За таких умов все чіткіше проступає конфлікт двох базових тенденцій соціокультурної взаємодії: соціальної вітафілії і соціальної некрофілії (за термінологією Еріха Фромма). Проте вони є не просто різними за суттю, а протилежними й взаємозаперечуючими.

Вітафілічна ціннісна орієнтація – це орієнтація на право «Іншого» бути самим собою, за умови визнання останнім права на існування й сторонніх по відношенню до нього людей. Тому в так орієнтованих спільнотах цінується толерантність у зносинах між людьми. Проте вона може мати досить різні вияви.

Друга із них стимулює людину й групу до інтолерантного ставлення в межах групи – «Іншого», а ще більше при стосунках і взаємодії із представниками інших спільнот – «Чужих». Тут має місце, як видається, реалізація уповні гасла Давнього Риму: «Людина людині – вовк», як типовий орієнтир для оцінки значущості іншої людини й цінності її життя, інтересів, прагнень і т.п. У більш пом'якшеному вигляді при зносинах у межах таких спільнот спрацьовує, так би мовити, інше давньоримське гасло: «Людина людині – колода». (Ми наводимо римські соціальні ідеали – гасла, для уявлення про типову некрофіліську орієнтацію в соціальній дійсності).

Певне уявлення про такі протилежні ціннісні орієнтації у суспільному бутті, як антиподи, маємо при погляді на табл. 1. Тому наголосимо, що толерантність може ґрунтуватися на досить різних рисах людського характеру, станах, ідеалах чи прагненнях (попри те, що вона виступає у якості позитивної соціальної якості особистості). Толерантне ставлення у соціальній взаємодії має не тільки внутрішні чинники стимулу в людини, але й зовнішні (економічний стан країни, рівень фінансових можливостей людини, пропаганда тощо). Тому толерантність має не однакові форми. Її вияви можуть бути різноманітними: від доброзичливого ставлення до інших людей, незацікавленого ставлення до них, чемності й вміння не показувати власну оцінку й відношення до «Чужого» і «Іншого», пропагандистської настанови (соціальна навіюваність) або ж до не помічання інших людей (завдяки заклопотаності, зневіри або навіть через збайдужіння до світу та себе самого) та ін.

Табл. 1

Риса характеру чи стан людини	Вияви толерантності
<ul style="list-style-type: none"> ○ Миролюбність чи свідомо активна неагресивність ○ Доброта 	<i>Доброзичливе ставлення до індивідуальних і групових особливостей (релігійних, етнічних тощо)</i>
<ul style="list-style-type: none"> ○ Байдужість через самодостатність ○ Відсутність цікавості до «іншого» чи «чужого» 	<i>Терпимість до чужих способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, думок, ідей, вірувань</i>
<ul style="list-style-type: none"> ○ Чемність ○ Самоконтроль та стримування себе 	<i>Терплячість до відмінностей життя інших людей, стриманість до чужих думок і вірувань</i>
Чемність	<i>Ліберальна настанова щодо прийняття зривків поведінки, переконань, цінностей інших людей, належних чи неналежних до безпосереднього соціального оточення</i>
<ul style="list-style-type: none"> ○ Збайдужіння до себе ○ Подавленість 	<i>Неспроможність помічати «Іншого» або «Чужого» (відсутність чи ослаблення реагування на певний несприятливий чинник через зниження сприйнятливості до його дії)</i>

Коли ж мова йде про відсутність толерантності (чи ж наявності інтолерантності) у зносинах між людьми, то причини подібного теж матимуть досить різні детермінанти й умови вияву [1, с. 16-17]. Інтолерантність є такою ж багатоликою, як і толерантність. Її породжують досить відмінні риси людського характеру: роздратування, заздрість, злість, грубість, погорда через завищену самооцінку чи стани, у яких перебуває людина, наприклад гнів чи отримання насолоди від насилля над іншою людиною. На наш погляд, виявів інтолерантності у зносинах між людьми існує чимало: нестриманість при оцінці чужих думок, вірувань, способу життя; нетерпиме ставлення до інакшості, неповторності інших людей чи представників інших соціальних груп через їхню неподібність на носія інтолерантності; насилля, агресивні дії по відношенню до того, хто не подобається або має якусь самотність, несхожу чи нетипову у межах групи, що культивує не толерантне ставлення до «Іншого» на рівні соціальної настанови.

Проте варто наголосити про недоцільність очікування толерантності у представника культури, що має некрофільську орієнтацію. Останнє сприймається як слабкість й тому є недоречною з точки зору особистості і групи, для яких чуже життя, не говорячи про інакомислення, не є цінністю. Навпаки, має місце повна зневага й насилля по відношенню до тих, хто демонструє толерантність у зносинах між людьми. Варто пригадати зносини Ріддіка й

некромантів у популярному кінофільмі «Хроніки Ріддіка» – фантастичному фільмі, знятому Девідом Туї (2004). Як видається, у цьому художньому творі досить промовисто охарактеризовано внутрішній світ, цінності й прагнення представника некрофільської культури. Персонаж, зіграний Віном Дизелем, може збороти представників некрофільської культури – некромантів, адже він сам за походженням і вихованням – представник некрофільської культури. Ріддік – один із останніх представників винищеної раси «універсальних убивць». Він не очікує милосердя від «підданців тіней і зла», не вірячи про можливість із ними «домовитися по-хорошому» або порозумітися через деякі поступки на їхню користь. «Чорна діра» або «Несвіт» – це вирва, з якої ніколи не вирветься ніхто, хто проявить доброту, милосердя, співчуття, слабкість або очікуватиме їх. Тому його логіка вчинків й мотивація поведінки не така як у представника спільноти, де змалечку привчають до толерантних стосунків у межах безпосереднього кола спілкування. Тому Ріддік й виграє в умовах нової, небаченої раніше форми війни.

Табл. 2

Вияви інтолерантності	Риса характеру чи стан людини
<i>Ворожість у ставленні до чужих способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, думок, ідей, вірувань тощо</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Злість ▪ Роздратування ▪ Заздрість
<i>Нестриманість до чужих думок і вірувань</i>	Гнів (неконтрольована агресія)
<i>Нетерпимість до відмінностей життя інших людей</i>	Грубість (контрольована агресія)
<i>Ігнорування норм поведінки, цінностей, ідеалів інших людей, належних до безпосереднього соціального оточення – «Іншого»</i>	Нечемність
<i>Ігнорування «Чужого»</i>	Зверхність чи погорда
<i>Агресивна дія або різке негативне реагування на певний несприятливий чинник через підвищення чутливості до його дії</i>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Погорда через високу самооцінку або підвищений інтерес до себе ▪ Гнів ▪ Насилля

Одна із вагомих причин існування війни, як соціального явища, – це існування двох принципово відмінних систем цінностей в людському житті та існуванні соціальних груп. І не важливо, коли та із яких причин розпочалося їхнє протистояння – можливо ще із часів Каїна та Авеля, не виключено – із часів створення Шумером першої регулярної армії, котра прагнула «добра від чужинців», ризикаючи по усюдах у пошуках наживи. Важливим є інше:

необхідно усвідомити принципову відмінність у поглядах на дилему війни/миру в представників різних культур. Не менш важливо зрозуміти, що толерантність/інтролерантність – це культивовані соціальні якості.

Відтак, хочемо наголосити про недоцільність розглядати толерантність/інтролерантність, як соціальні риси чи ідеали, не враховуючи дихотомічний поділ наявних сучасних культур на два табори за їхньою ціннісною основою буття: «Воронів» і «Голубів» (якщо пригадати спробу Пабло Пікассо алегорично трактувати «мир» через символ голубки із гілочкою оливи).

Соціокультурний світ, у всій багатоманітності його детермінації та виявів, у кожного із них різний. Тому очікування культури толерантності від «Ворона» – це те ж саме, що заклик до голодного лева: «Не їж мене», коли перебуваєш із ним наодинці. І нехай з 20 по 25 квітня 1949 року в Парижі й Празі зібралися учасники Всесвітнього конгресу прихильників миру, котрим так припала до душі емблема Пабло Пікассо – військові конфлікти з тих пір все частіше наближають сучасне людство до «точки неповернення».

Головна причина цьому, на наш погляд, – Європа так і не зробила належних висновків із «гіркого уроку» подій 1939-1945 років і не менш гіркого уроку 1914-1918 років. (Хоча спроби, звичайно були). Тому знову маємо в її межах нові джерела військових конфліктів й тисячі біженців, шукаючих прихисту. Але вони відбуваються на «пороховій бочці» – на тлі нової цивілізаційної ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поліщук О.П. *Естетичний аспект культури мислення особистості у контексті проблеми толерантності людини* / О. П. Поліщук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2008. — Випуск 37. — С. 15-18.
2. Херст Дж. *Кратчайшая история Европы: Самый полный и самый краткий справочник* / Джон Херст; пер. с англ. О. И. Перфильева. — М.: РИПОЛ класик, 2011. — 272 с.